Exlibris Nedir? Olympos Kazısı Sinan Sertel Kütüphanesi ve Bir Exlibris Tasarımı

What Is an Exlibris? The Olympos Excavation Sinan Sertel Library and an Exlibris Design

Necip Erol OLCAY

Abstract

This study examines the definition, historical development, and technical characteristics of ex-libris, a branch of graphic art that documents book ownership. The article discusses the transformation process of ex-libris, with its deep-rooted history dating back to 1400 BC, from a functional label into an aesthetic object with collection value. The practical component of the study focuses on the library established within the Olympos Excavation House, dedicated to art historian Sinan Sertel, who passed away in 2019. In this context, the establishment process of the library, the enrichment of the collection through donations, and the transfer of resources to a digital database are detailed. Finally, the design process and aesthetic preferences of the ex-libris specially created by the author for the Sinan Sertel Library are presented. Prepared based on a photograph reflecting his characteristic stance to keep Sertel's memory alive, this black-and-white design demonstrates that ex-libris is not only a mark of ownership but also a tool for preserving cultural memory.

Exlibris Nedir?

Exlibris bir gereksinimden doğmasına karşın estetik kaygılar duyularak yapılan bir sanateseridir. Exlibris sözcüğü Latince bir sözcüktür ve "...nın kitabı", "...nın kitaplığına ait" veya "...nın kütüphanesinden" anlamına gelir. İngilizce "Bookplate", Almanca "Bucheignerzeichen" olarak da adlandırılmaktadır. Kısacası Exlibris, estetik kaygılar güdülerek ve özgün baskı resim yöntemleri ile üretilmiş grafik bir üründür. Çeşitli temalar konu alınarak oluşturulan, desenlerin ve resimlerin yer aldığı bir etikettir. Yaşayan kişi ya da kurumlar için yapılmakta ve bu kişi ya da kuruluşlara ait kitapların iç kapaklarına yapıştırılmaktadır. Kitap sahibini tanıtma amacını taşır. Üzerinde "Exlibris Erol Olcay" yazan bir çalışma; "Erol Olcay'ın kitabı" ya da "Erol Olcay'ın kitaplığından" anlamını taşımaktadır. Bir mülkiyet işareti gibidir. "Kitabın kartviziti ya da tapusu"dur.[1] Pektaş bir çalışmasında, exlibrisin kitabın sahibini yücelttiğini, ödünç alan kişiye kitabı geri getirmesi konusunda uyarı yapma işlevini taşıdığını söylemektedir.[2] Ayrıca exlibrisin bir mülkiyet işareti ve sahiplenme göstergesi olduğunu, yanı sıra exlibrisin kitabı hırsızlığa karşı koruduğunu belirtmektedir. [3]

Bazı Exlibrisler yapışkan etiketler şeklinde kitapçılarda da satılmaktadırlar. Bunları diğer özel exlibrislerden ayıran özellik herhangi bir kişi adının yazılmamasıdır. Kişiler satın aldıkları bu exlibrislere adlarını yazarak kitabının iç kapağına yapıştırmaktadırlar. Exlibris koleksiyoncuları bu tür exlibrislere "evrensel exlibris" adını vermektedirler. Ancak koleksiyoncuların gözünde bu tür exlibrsiler, orijinal exlibrisler gibi değerli değildirler. Hayali kişlere yapılmış exlibrisler de bulunmaktadır. Bunlar "Yalancı Exlibris" (Pseudo-Exlibris) olarak adlandırıl-

[1] Pektaş 1995.
[2] Pektaş 2003.
[3] Pektaş 1995.

maktadır. Belli bir olay nedeniyle üretilmiş ama asla sahibi tarafından kullanılmamış ve görülmemiş exlibrislerdir. Bu tür exlibrisler günümüze kadar yapılan yarışmalarda ya da exlibrisle ilgili diğer etkinliklerde dikkate alınmamışlardır.

Kitabın içersine herhangi bir mülkiyet işaretini el yazısıyla yazmak yerine kitabın sahibinin anlatıldığı küçük bir grafiğin yapıştırılması, kişilere her zaman daha şık bir yol olarak görünmüştür. Bu nedenle tarih içinde exlibris sanatı gelişme göstermiştir. Basılı exlibrislerin kullanılmasının üzerinden 500 yıldan daha fazla zaman geçmiştir. Exlibris yerine geçen ilk belgenin (Resim 1), MÖ. 1400 yılında açık mavi renkli seramik bir levha şeklinde yapıldığı ve bu levhanın III. Pharaoh Amenophis'e ait papirüs rulolarının bulunduğu bir sandığın üzerine asıldığı söylenmektedir.[4] Bu exlibris halen Londra'da British Museum'da koruma altındadır. İlk basılı exlibrisin ise 1470 yıllarında, Gutenberg'in matbaa makinesiyle basmış olduğu bir kitapta yer aldığı bilinmektedir. Yine 1470'lerde Hildebrand Brandenburg ve Von Zell Buxheim imarethanesi okulunun kütüphanesine bazı kitaplar bağışlamışlardır. Bu kitaplarda ilk exlibris örneklerine (Resim 2) rastlamak olasıdır.[5]

[4] Shikley, 1970.
[5] Junod 2006.

Resim 1. Amenophis III' yapılan exlibris siyah beyaz ve renkli örneği

Resim 2. 1470-1480 yıllarında Hildebrand Brandenburg için yapılmış exlibris

Çağımızda üretilen exlibrislerin artık kitaplara bir mülkiyet kaydını belirtmek amacıyla yapıştırılmaları alışkanlığı yavaş yavaş kaybolmaktadır. Koleksiyoncuların exlibrisleri aralarında

değiş-tokuş yapmak amacıyla biriktirildikleri görülmektedir. Sanatçılar exlibrisleri kitaba yapıştırmaktansa serbest bir grafik ürün olarak veya sanatsal bir ürün olarak değerlendirmeyi istemektedirler. Bu nedenle exlibrisleri sınırlı sayıda üretmeye eğilim göstermektedirler. Bu durum olumsuz olarak görülse de kitaplarda kullanılan gerçek exlibrislerin koleksiyonlarının yapılmasına yol açmaktadır. Bu yolla exlibrisler sergilenerek değişik kitlelere de tanıtılabilmektedir.

Fantazi olarak değerlendirilebilecek bir yaklaşım da Internet'in, dolayısıyla web'in popülarite kazanmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Josep Manzano, "exwebis" kavramını ortaya atmıştır. Manzano, kitaplar için yapılmakta olan exlibris varsa, yaratılan web sitelerinin de exwebisi olabilir demektedir. Manzano ayrıca exwebisin kâğıt üzerine yapıldıktan sonra, eserin sayısallaştırılabileceğini (digitize) ve web'e konabileceğini söylemektedir. Yanı sıra bilgisayar yardımı ile exwebis'in tasarlanabileceğini hatta hareketli (animated) exwebislerin yapılabileceğini belirtmektedir. Hareketli bir exwebis örneği, http://www.geocities.com/artistexwebis/index.htm adresi ile erişilen bir web sayfasında görülebiliyordu ancak bu yazının yazıldığı sırada sayfanın erişimden kaldırıldığı saptanmıştır. Zaten *Benoit Junod, exwebis kavramının kabul edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Çünkü kâğıt üzerine üretilen bir exlibris, artık exlibris olmuştur ve bu nedenle sayısallaştırılarak (digital ortama aktarmak) ya da ona hareket katarak, hatta adını değiştirerek exlibrisin esas kimliğinin gizlenemeyeceğini söylemiştir. Kişilerin exlibrisi kendi kitaplarını korumak amacıyla ya da kitapların kendilerine ait olduğunun bilinmesi amacıyla yaptırdıklarını, dolayısıyla exlibrisin böyle bir gereksinim sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Junod ayrıca, kişilerin web sayfalarında, exlibris yapımında amaçlandığı gibi, kendilerini anlatan grafik bir ürünü sergileyebileceklerini ama web sayfasının exlibris işlevi görecek grafik bir ürünü asla gereksinmediğini söylemiştir. Junod'un bu görüşüne katılmamak olası değildir.

Exlibris yapımında zaman zaman exlibris sözcüğü yerine "Exeroticis" ya da "Exmusicis" sözcüklerine rastlamak olasıdır. Exeroticis, erotik konulu exlibrisler yapıldığında, Exmusicis

**Benoit Junod ile Nisan 2003'te yapılan görüşme.*

terimi ise, müzikle ilgili exlibrisler yapıldığında kullanılmaktadır. Resim 3'te Exeroticis sözcüğünün kullanıldığı, Resim 4'te exmusicis sözcüğünün kullanıldığı exlibrisler görülmektedir.

Resim 3.

Resim 4.

Exlibris Nasıl Yapılır?

Exlibris yapımında, sanatçılar tarafından yüz yıllardır kullanılan ve tasarımı yapılmış görüntünün birçok kopyasını kaliteli bir biçimde almaya olanak sağlayan tüm grafik baskıteknikleri kullanılmaktadır. Geleneksel grafik teknikleri arasında sayılan yüksek baskı (relief) (ağaç, linolyum vb.) ve çukur baskı

(intaglio) (asit yedirme, kuru kazıma, aquatint vb.) teknikleri, exlibris üretiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Yanı sıra, taş baskı (lithography)ve ipek baskı (silk screen) gibi düzbaskı teknikleri de exlibris yapımında kullanılmaktadır. Ofset, klişe gibi bazı teknikler de özellikle baskı sayısının çok olması istendiğinde kullanılmaktadır. Günümüzde kullanılan ve sanatçıların önem verdiği bir diğer exlibris üretme tekniği ise, exlibrislerin bilgisayar yardımı ile yapılmalarıdır. Tasarım aşamasından sonra exlibrislerin çıktılarının yine bilgisayar yardımı ile alınması esasına dayanmaktadır. Sayı miktarı istenildiği gibi ayarlanabilmekte, ancak çıktı alındığında fazla sayıda baskı alınması nedeniyle yazıcı mürekkeplerinin renk tonlamalarında bir farklılık olmamasına dikkat edilmektedir. Baeyens (2006), Bilgisayarla üretilen exlibrislerin diğer baskı teknikleri ile üretilenlerden farklı olmadığını ileri sürmekte, bilgisayar ile yapılan exlibrislerin sanatçıya birçok teknik kolaylık sağladığını söylemektedir. Baeyens aynı çalışmasında, bilgisayarın exlibris tasarım işlemlerine büyük kolaylıklar getirdiğini, geleneksel tekniklerin daha zahmetli olduğunu vurgulamaktadır. Marion Stein bilgisayar tekniğini yücelten bir başka sanatçıdır. Bilgisayarı ve olanaklarını tanıyana kadar yağlıboya ve akrilik resimler yapan Marion Stein, iyi bir yazıcısı olmadığından tasarladığı exlibrislerin ekrandan fotografını çekerek baskıya dönüştürebildiğini belirtmiş ve bundan büyük zevk aldığını söylemiştir. Marion Stein, & Quot; Yağlıboya çalıştıktan sonra fırça temizlemekten hoşlanmıyorum, bilgisayarda sonsuz renk seçme, değiştirme olanağı var, temizlik sorunu diye bir şey yok. Tasarımın bütününü görebiliyor, istediğim değişiklikleri yapabiliyorum. Ayrıca baskıları her zaman aynı kalitede oluyor...” demiştir.[6]

[6] Pektaş 2002.

Daha birçok exlibris üretme tekniği vardır. Bu tekniklerin hepsi FISAE (Federation Internationale des Societes d'Amateurs d'Ex Libris) tarafından saptanmış ve kabul edilerek onaylanmıştır. Tekniklerle ilgili detaylı bilgi www.aed.org.tr veya www.fisae.org adresinden elde edilebilir.[7] Bir kural olmamakla beraber genellikle siyah beyaz kitaplara ağaç baskı (X1) ve linolyum (X3) teknikleri ile üretilmiş exlibrisler, renkli kitaplara taş baskı (L) ve serigrafi (S) teknikleri ile üretilmiş exlibrisler, çok değerli kitaplara ise gravür (C3) tekniği ile üretilmiş exlibrislerin konduğunu söylemektedir.[8] Çin ve uzak doğunun diğer ülkelerinde kâğıt kesme sanatı (paper cut out) olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu sanat dalı ile ilgili bilgiler Internet aracılığıyla <https://turkish.cri.cn/794/2011/04/04/1s132293.htm> adresinden elde edilebilir. Kâğıt kesme sanatı yoluyla yapılan exlibrisler de bulunmaktadır. Ancak bu exlibrislerin kullanımları pratikdeğildir. Tek bir kâğıt parçasının üzerindeki desene göre belirli yerleri kesilerek objeler eldeedilmektedir. Böylelikle exlibris olarak kabul edilebilmesi için gereken bazı kuralların (Örneğin, çoğaltma işlemlerinde hepsi aynı olmayabilir) yerine getirilemediği gözlenmektedir. Bu nedenle kural dışında kalmaktadırlar ve koleksiyoncular ile exlibris sanatçıları arasında değerli sayılmamaktadır. Exlibris üretildiğinde 50 ya da 100 adet çoğaltılarak sanatçısı tarafından imzalanmakta ve numaralandırılmaktadır. Sol alt köşesine baskı tekniğinin simgesi, kaç adet basıldığı ve eldeki baskının kaçıncı baskı olduğu, sanatçının adı ve yapıldığı yıl kurşun kalemle yazılmaktadır. Exlibrisin renkli olması halinde ise -özellikle ipek baskılarda (serigrafi)- kaç renk olduğu yine yazıyla belirtilmektedir. Bazı sanatçıların bu bilgileri exlibrislerin arkasına kurşun kalemle yazdıkları görülmektedir.

[7] Pektaş 2003.
[8] Pektaş 2003, 54.

Exlibrislerin kitaba yapıştırılmaları amaçlandığından boyutlarının 13x13 cm'den büyükolmaması gerekmektedir. Kitapların boyutları düşünüldüğünde, exlibris boyutlarının böylesi ölçülerle sınırlandırılmasının mantıklı bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır. Koleksiyoncuların çoğunlukla 5x7.5 cm boyutundaki exlibrisleri daha kullanışlı buldukları söylenmektedir. Ancak bir sanat eserinin değerini belirlemekte boyutun çok önemli bir eleman olmadığı bilinmektedir. Sanatçı boyuta bir anlam yüklemediği sürece sanat eserinde boyut gerçekten düşünülmemesi gereken bir unsurdur. Bu nedenle 13x13 cm'den büyük olmaması halinde exlibrislerin boyutunun çok da önemli bir unsur olmadığı düşünülebilir.

Exlibris'lerin Basıldıkları kâğıtların da genellikle M2'si 200gr olan hafif kâğıtlar olduğu gözlenmektedir. Çin ve Japonya'da üretilen bazı exlibrislerin pirinçten elde edilen resim kâğıdına -çok daha ince oldukları halde- basıldığı da görülmüştür. Exlibrislerin ince kâğıtlara basılmaların nedeni elbette kitaba yapıştırılması düşünüldüğündendir. Ancak günümüzdeexlibrislerin koleksiyon amacıyla kullanılmaları ve exlibris'lerin kişiler arasında sıkça değiştirilmeleri nedeniyle sanatçıların eserlerini her türlü kâğıda basmayı tercih ettikleri gözlenmektedir. El yapımı kâğıtların farklı dokular oluşturması ve baskı görüntüsünü daha çekici ve gösterişli kılması, sanatçıları el yapımı kâğıtlar kullanmaya özendirmektedir.

Exlibrislerde Kullanılan Temalar ve Şekiller

Exlibris, genel olarak bir kişinin adını belirten bir yazı ile sanat ürünü olan bir desenin çok iyi bir biçimde kaynaşmış olduğu resimsel bir kompozisyondan oluşmaktadır. Resimli bir etiket gibidir. Bazen bir exlibris özel bir koleksiyon için yapılır ve bu durum exlibris içerisinde yazı ile belirtilir. Örneğin, "John Smits'in astroloji konusunda yazılmış koleksiyonundan" ibaresi, exlibris içerisine konabilir. Bazen değişebilme ihtimali olmasına karşın adres bilgileri bile yazılabilmektedir. Böylesi

bilgilerin exlibris içerisine yerleştirilmesi zorunlu olduğunda, artistik ve estetik kaygılar göz önüne alınmakta ve tasarım o kaygılar eşliğinde yapılmaktadır.

Günümüz exlibrislerinde sınırsız sayıda konu ya da temanın işlenmesine karşın 18. yüzyıla gelene değin exlibrisler daha çok hanedanlık armalarının (heraldic) bulunduğu desenlerden oluşmaktaydı. Çünkü okuma yazma bilmese bile kişi, hanedanlığa ait bu armayı gördüğünde exlibrisin verdiği mesajı kolaylıkla algılayabilmekteydi. Oysa sonraları exlibrisler daha resimsel olmaya ve zamanın sanatsal tatlarını yansıtmaya başlamışlardır. Zaman geçtikçe sanatçılar exlibris yaptırmak isteyen müşterilerin isteklerine göre konu belirlemeye başlamışlardır. Örneğin, amatörce astronomi ile ilgilenen bir kişi, içinde yıldızların ve bir teleskopun olduğu bir exlibrisin yapılmasını isteyebilmiştir. Bazen exlibris yaptırmak isteyen kişiler yanlarında beğendikleri bir resim ile sanatçının yanına gitmekte ve adlarının bu resmin içine yazılarak kendilerine ait bir exlibris istemişlerdir.

En çok kullanılan temalar arasında hanedanlık armaları, meslekler, çalışma ortamları, evlerin iç mekânları, silahlar, giysiler, müzik, müzik aletleri, kitaplar, kitaplıklar, baskı atölyeleri, mimari, mühendislik, tıp, sanat, mitoloji, astroloji, spor tiyatro, dans, nü, kadın, çocuk, portre, tipografi, kaligrafi, monogram, estetik, sözcük oyunları, botanik, zooloji, törenler, savaş, ölüm ve benzeri birçok tema sayılabilir.[9] Exlibris yapılan konular arasında satranç ve şarap gibi bazı özel konuların da seçildiği görülmüştür. Baykuş, kedi, tavşan gibi hayvanların da tema olarak kullanıldığı exlibrisler görülmüştür.

1470 yılından günümüze kadar bir milyondan fazla exlibrisin tasarlandığı tahmin edilmektedir. Temel olarak Avrupa ekolü Asya'ya (özellikle Japonya ve Çin), biraz da Latin Ame-

[9] Pektaş 2003, 25.

rika'ya yayılma göstermiştir. Ancak Doğu Avrupa'nın grafik sanatlarda çok sağlam ve zengin bir yeri vardır. Bu nedenle günümüzde Rusya'da, Çek Cumhuriyeti'nde, Slovakya'da ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinde bulunan bazı sanatçılar, en iyiye örnek olarak gösterilebilecek exlibrisler üretmektedirler.

Büyük sanatçıların çoğu exlibris üretmişlerdir. Dürer, Cranach, Hogarth, Boucher, Beardsley, Klee, Giacometti, Picasso ve Dali bu sanatçılardan bazılarıdır. Exlibris kullanan bazı meşhur kişiler arasında ise, William Penn, Lavoisier, Dickens, Bismark, Conan Doyle, Gloria Swanson, Mussolini, Charlie Chaplin, Queen Elizabeth II sayılabilir. Ayrıca, George Washington, Franklin D. Roosevelt, Charles DeGaulle, Sigmund Freud, Walt Disney, J. P. Morgan, (Resim 5) London da exlibris kullanan ünlüler arasında yer almaktadırlar.

Resim 5. Jack London için yapılan exlibris

Günümüzde Ekslibris üreten sanatçılar arasında gravürleriyle Rusya'dan Jury Borovitsky, Slovakya'dan Peter Augustovic, Çekoslovakya'dan Karol Felix, Robert Jancovic, Hollanda'dan Anneke Kuyper, İtalya'dan Ettore Antonini, Antonio Grimaldi, yüksek baskılarıyla Fransa'dan Jean Marcel Bertrand, Belçika'dan Mark Severin, Gerard Gaudaen, Frank Ivo Van Damme, Emiel Hoorne, Polonya'dan Ryszard Tobianski, Çekoslovakya'dan Miroslav Houra, Ukrayna'dan Arkady Pugachevsky, litografileriyle Çekoslovakya'dan Marcel Hascic, Slovakya'dan Vladimir Gazovic, serigrafileriyle Belçika'dan Martin R. Bayens, Japonya'dan Masao Ohba, Romanya'dan Ovidiu Petca, bilgisayar tasarımlarıyla Belçika'dan Kurt Herman, Hollanda'dan Wim Zwiers gibi sanatçılar sayılabilir (American Society of Bookplate..., 2006).

Exlibris Koleksiyonculuğu

Exlibrisler, ülkelerine, sanatçılarına, tekniklerine göre değerlendirilip meraklılarınca toplanmaktadır. Koleksiyoncular ellerindeki fazla baskıları diğerlerinin ellerindeki fazla kopyalarla değiştirmektedirler. Böylelikle koleksiyonlarındaki exlibris sayısını artırmakta, koleksiyonlarının kalitelerini yükseltmektedirler. Değişim yapıldığında koleksiyoncular, değişmiş oldukları exlibrislerin yapıldığı dönemler, baskı teknikleri ve temaları gibi konularda önemli bilgiler edinirler. Bu nedenle değişim işlemlerinin koleksiyoncuların bu konudaki bilgilerini artırmaya yaradığı da söylenmektedir. Koleksiyoncular arasında makbul olan eserler, elbette meşhur olan sanatçıların yaptığı eserlerdir. Ancak exlibrisin sanatçısı tarafından imzalanması gerekmektedir. Exlibrisin hangi teknikle, kaç adet, ne zaman ve nerede üretildiği bilgilerinin de belirtilmesi exlibrisin koleksiyon değerini artırmaktadır. Şüphesiz, estetik değerlendirme de yapılmaktadır. Bütünlük, yazıların desen ile uyumluluğu, teknik yetkinlik ve baskı kalitesi, koleksiyoncuların estetik değerlendirme yaptıklarında dikkat ettikleri özelliklerdir.

Exlibrislerin konularının da koleksiyoncular açısından önemi vardır. Yukarıda bahsedilen konu ve temalardan yalnızca birinin seçilerek yapıldığı exlibrsileri toplayan koleksiyoncular da vardır. Örneğin, kitaplığında 1000'den fazla kitabı bulunan Polonyalı koleksiyoncu Norbert Lippoczy 5000'in üzerinde ve içinde şarap motifi bulunduran exlibrisleri biriktirmiştir. Lippoczy bu koleksiyonunu sonraları Budapeşte Şarap Müzesine bağışlamıştır.[10]

Birkaç istisna dışında, 19. yüz yılın sonlarında doğru kişilerin kitap sevmelerinden veya uygulamalı grafik sanatlara olan meraklarından dolayı exlibris koleksiyonculuğu yapmaya başladıkları bilinmektedir. Dünya üzerinde 1470'ten bu yana iki milyondan fazla exlibrisin bulunduğu ve 2000'in üzerinde özel koleksiyon olduğu söylenmektedir.[11] Günümüzde yalnızca değişim amaçlı olarak üretilen exlibrislerin varlığı da söz konusudur. Geçmişte olduğu gibi kitaplara yapıştırılmaları amaçlanmadığından exlibrislerin üretiminde savurgan bir tavır görülmektedir. Ancak bu durum, düzenlenmekte olan exlibris kongrelerinde bir araya gelen sanatçıların, araştırmacıların ve koleksiyoncuların arasında uluslararası bir iletişimin kurulmasını sağlamaktadır. Exlibris koleksiyonculuğunu özendirmektedir. Bugün dünyada, İngiltere'deki Bookplate Society, Almanya'daki Deutsche Ex-libris Gesellschaft gibi 40'tan fazla exlibris koleksiyoncuları tarafından kurulmuş dernekler bulunmaktadır. Bu dernekler yayın yaparak ve uluslararası bazı exlibris yarışmaları düzenleyerek etkinliklerini sürdürmektedirler.

Exlibris, 500 yılı aşkın bir süredir var olan, kabul edilmiş ve gelenekselleşmiş bir olgudur. Özel bir amaçla; kitabın sahibini tanıtma amacıyla sanatçıların dostlarına, kendilerine ve müşterilerine ürettikleri bir sanat yapıtıdır. Bir koleksiyon nesnesi olarak exlibrisler, sanatçının duygularını, maharetini yansıtan

[10] Pektaş 2003, 25.
[11] Pektaş 2003, 27.

sanat eserleridir ve her elimize alıp izlediğimizde evimizi küçük bir müzeye çevirmektedirler. Herkes exlibris yapamamaktadır. Ancak herkes exlibris koleksiyoncusu olabilmektedir. Bunun için her ülke vatandaşı bilgi sahibi olabilmek için kendi ülkesindeki exlibris derneğine başvurabilmektedir. Bu derneklerin adresleri FISAE (Federation Internationale des Societes d'Amateurs d'Ex Libris / (Uluslararası Exlibris Sanatçıları, Koleksiyoncuları ve Dernekleri Federasyonu)'nin www.fisae.org adresiyle erişilebilen web sitesinden elde edilebilir. Ayrıca Junod (2001)'un exlibris koleksiyonuna yeni başlayanlar için yazmış olduğu yazının okunması yararlı olacaktır.

Birkaç müze ve halk kütüphanesi exlibris koleksiyonlarını, incelenmeleri amacıyla halka açmışlardır. Danimarka'daki Frederickshavn Müzesinin çok geniş bir koleksiyonu olduğu söylenmektedir. Müzelerin koleksiyonculuk yapacak olan kişilere ışık tutacağı açıktır. Exlibris üzerine daha çok konuşulabilir ve yazılabilir. Ancak bunu bitirmek olası değildir. Detaylı bilgi alınabilecek bazı web siteleri arasında www.aed.org.tr, www.kara-art.com, jvarnoso.com ve www.bookplatesociety.org sayılabilir. Baskı tekniklerinin sembolleri hakkında bilgi, http://www.fisae.org/techsymbols.html adresinden, exlibris sanatçılarına ilişikin bilgiler http://www.fisae.org/artistsa.html adresinden elde edilebililr. Yine http://www.fisae.org/archive.html adresinden, bugüne değin exlibris hakkında yazılmış bazı makaleler bulunabilir.

Olympos Kazısı Sinan Sertel Kütüphanesi ve Bir Exlibris Tasarımı

İnsanlık tarih boyunca gelişimini bilgiye borçludur. Bilgi, bireyin düşünce dünyasını zenginleştiren, toplumların ise ilerlemesini sağlayan en güçlü kaynaktır. Bilgi sayesinde insanlar geçmişten ders çıkarır, bugünü anlar ve geleceği şekillendirir. Bu değerli kaynağa ulaşmanın en temel yollarından biri ise kütüphanelerdir ya da günümüz deyimi ile bilgi merkezleridir.

Kütüphaneler, sadece kitapların toplandığı yerler değil, aynı zamanda bilginin korunup nesilden nesile aktarıldığı kutsal mekânlardır. Sessizliğiyle huzur veren bir kütüphane, içinde milyonlarca düşünceyi barındırır. Raflarda yer alan her bilgi kaynağı, insan aklının bir ürününü taşır; her kitap ya da günümüzde gelişmiş olan Internet olgusu yeni bir dünyanın kapısını aralar. Bilgiye ulaşmak, birey için bir güçtür. Bilgili bir insan, olaylara farklı açılardan bakabilir, sorunlara çözüm bulabilir ve kendini sürekli geliştirme becerisine sahiptir. Toplumlar da bireylerinin bilgisi oranında kalkınır. Bu nedenle, bilginin kaynağı olan kütüphaneler toplumun gelişiminde hayati bir rol oynar.

Günümüzde dijitalleşmenin ve Internet'in etkisiyle kitapların ve kütüphanelerin önemi kimi zaman göz ardı edilebilmektedir. Oysa kütüphaneler sadece bilgi sunmaz, aynı zamanda bireylere disiplinli çalışma alışkanlığı, araştırma becerisi ve bilgi edinme sevgisi kazandırır. Sonuç olarak bilgi, insanı karanlıktan aydınlığa çıkaran bir ışıktır. Bu ışığa ulaşmanın en güvenilir yolu ise kütüphanelerdir. Her bireyin bilgiye ulaşma hakkı olduğu gibi, her toplumun da bu bilgiyi sunacak kütüphaneleri yaşatma ve geliştirme sorumluluğu vardır. Unutulmamalıdır ki bilgiyle donanmış bir toplum, geleceğini daha sağlam temeller üzerine kurar.

Tüm bu unsurlar göz önüne alınarak, Olympos Kazı evi içinde kütüphane oluşturulması kazı çalışmalarının başladığı 2006 yılına kadar geriye gider. Kütüphanenin gelişmesi, kurumsal kimlik kazanması ve sistematik hale gelmesi ise 2019 yılında gerçekleşti. 19 Mayıs 2019 günü, başka bir deyişle ülkemizin bağımsızlık mücadelesinin başlangıcının 100. yıldönümünde yaşanan olay sonucu Sinan Sertel'in kaybı hem kazı ekibi hem de tüm camia için trajik bir kayıptı. Sinan Sertel, Olympos Kazısının kıymetli bir üyesi, kardeşi ve oğluydu. Enerjisi ile ekibe dinamizm katan, en zorlu şartlarda bile yüzü düşmeyen, gülümsemesi eksik olmayan kişiliği ile gençlere de

ağabeylik ederdi. Aynı zamanda asla eksilmeyen öğrenme isteği ile alanında yetenekli genç bir bilim insanıydı.

2010 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldu. Mezuniyet Tezini çok sevdiği memleketi Safranbolu Kent Dokusu üzerine hazırladı. Askerlik için ara vermek zorunda kaldı. Bu nedenle, Yüksek Lisansını, 2017 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalında tamamladı. Yüksek Lisans Tezi kapsamında yıllarca emek verdiği Olympos Piskoposluk Sarayı kazısında ortaya çıkan Liturjik Taş eserleri çalıştı. Başarıyla tamamladığı tezindeki değerlendirme Olympos ve Likya Bölgesi Erken Bizans Dönemine ışık tutacak yeni bulgular içermesi bakımından dikkate değerdir. 2017 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat tarihi Anabilim Dalında başladığı Doktora programında derslerini tamamlamış ve yeterlik sınavından başarıyla geçmişti. Doktora Tezi için Olympos'un Geç Antik Çağ ve Erken Bizans Dönemi Sivil yapılarını çalışmaya başlamıştı. Ama ne yazık ki, tamamlamasına fırsatı olmadı.

Lisans öğrencisi olarak çalışmaya başladığı Olympos kazı ve onarım çalışmalarında alan sorumlusu olarak görev aldı. Çok sevdiği Olympos'ta kışın tek başına yaşadı. Ama kendisini sürekli geliştirdi. Arkeolojik olarak klasik yöntemlerin yanı sıra teknolojiyi kullanarak alanda tespitler yaptı ve bu sistemi yanındaki genç arkadaşlarına da öğretti. Sahip olduğu donanım ile yurtdışında TİKA tarafından yürütülen Macaristan'daki kazılara da katıldı. Yaptığı çalışmaları yurtiçi ve yurtdışı kongrelerde sundu ve yayınladı.

Olympos Kazı Ailesi, O'nun hatırasını yaşatmak için kazı evindeki kütüphaneye Sinan Sertel adının verilmesini uygun buldu. Bu andan itibaren kazı ekibi ve sevenleri tarafından koleksiyon genişledi ve halen de devam etmektedir. Ağırlıklı olarak Sanat Tarihi, Arkeoloji ve Tarih bilim dallarına ait bu koleksiyon 'un zenginleşmesinde Antalya Bilim Üniversitesi

öğretim üyesi Prof. Dr. Yusuf Örnek'in önemli bir katkısı oldu. Kendi koleksiyonu içinde yer alan ve aynı zamanda orijinal basımlar olan 200 Bizans eserini bağışladı. Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) ise bugüne kadar yayımladığı tüm kitap ve dergilerden birer kopya bağışladı. Ayrıca, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Şeker Sanat Galerisi ve isimlerini tek tek sayamadığımız paydaşların da önemli katkısı oldu. Sonraları antik metin çevirileri, Helenistik dönem mimarisi üzerine kitaplar, harita arşivleri ve eski fotoğraflar da geldi ve toplam kitap sayısı 400 adedi buldu. Kütüphaneye kazı evinde bir oda ayrıldı. Bir bilgisayar yardımıyla kütüphane kaynaklarının dijital kayıt projesi başlatıldı. Öncelikle materyallerin bibliyografik künyeleri bilgisayar ortamına kabaca aktarıldı. Bu künyeler tek tek Hacettepe Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri OPAC (*Online Public Accessible Catalog*) katalogları bilgisayar ve Internet aracılığı ile tarandı. Orijinal bibliyografik künye kayıtlarına erişildi. Bazı kitapların tam metinlerine ulaşılacak şekilde kütüphane veri tabanı oluşturuldu. Bu veri tabanına https://olymposkazisi.com/sinan-sertel-anisina/ bağlantı adresinden erişilebilir.

Sırada Sinan Sertel Kitaplığının exlibris tasarımı vardı. Bir exlibrisin tasarımında kişinin özellikleri, yaşamında gerçekleşmiş önemli olaylar rol oynar. Bu açıdan doğrudan bilgi sahibi değildim. Ancak kazı ekibinden dinlediklerim, hem özel hem de bilimsel anlamda Sinan Sertel hakkında kısmen fikir sahibi olmamı sağladı. Bu değerlendirme ve yorumlar sonucunda fazlaca yoruma gitmeden onun portresinden oluşan bir desenin iyi olacağını düşündüm (Resim 6). Bir yandan duygu yoğunluğu, öte yandan Sinan'ın net duruşunu göz önüne alarak siyah - beyaz bir portre çalışmaya karar verdim. Kararlı bakışlarını yansıtan bir fotoğrafını kullanarak aşağıda görülen exlibrisi yaptım. Kalıcı olmasını ve kültürel miras olarak değerlendirilmesini dilerim. Sanat ürünü kalıcıdır. Dünyaya insanlık

için bir iz bırakma aracıdır. Olympos Kütüphanesi elbette yaşayacaktır ve yaşatılacaktır. Ancak o kütüphanenin doğuşunda Sinan Sertel ve onun yaşadığı olay bu exlibris sayesinde unutulmayacaktır.

Resim 6.

Kaynakça

American Society of Bookplate Collector and Designers. 2006. "About Ex Libris" Çevrimiçi elektronik adres: https://bookplate.org/ex-libris-the-art-of-contemporary-world-bookplates/ [28 Mayıs 2025'te erişildi]

Baeyens, Martin R. 2003. "What is CGD Exlibris." Çevrimiçi elektronik adres:http://www.fisae.org/whatarecgd.html [28 Mayıs 2025'te erişildi]

Bookplates in the news. 1970–1995, Ed. Audrey S. Arellanes.American Society of Bookplate Collectors and Designers.

Carpenter, E. K. 1994. "The not quite lost art of bookplates." *Print: America's Graphic Design Magazine* 48.1:70–77.

Graphia: Tijdschrift voor Exlibriskunst (Exlibris Journal of Belgium) (1954–1995) (Ed. Luc Van Den Briele), Mechelen.

Junod, B. 2003. "Ex Libris: a little advice to a novice collector." Çevrimiçi elektronik adres: http://www.artifexlibris.com/blocknotesengarchive20011025c.htm [7 Nisan 2006 tarihinde erişildi. 28Mayıs 2025 tarihinde web sayfası güncelenmekteydi.]

Junod B. (tarih yok) "Ex-Libris or the Mark of Possesion of Books." Çevrimiçi elektronik adres: http://www.serbianunity.net/ex-libris/retex.html [29 Mart 2006'da erişildi. 28Mayıs 2025 tarihinde web sayfasına erşilemedi.]

Kahramankaptan, Ş. 1995. "Kitabın tapusu: Exlibris." *Tempo* 41:90–94.

Keenan, J. P. 1992. "Designing-selling bookplates." *American Artist: The Leading Magazine for Fine Artists* 65–66.

Manzano, J. "From Ex Libris to Ex Webis." Çevrimiçi elektronik adres: http://www.geocities.com/exwebis/Inglesexweb.htm [05.04.2006 tarihinde erişildi. 04 Şubat 2008 tarihli 2008/140 sayılı karar ile 9. Sulh Ceza Mahkemesince erişimi engellenmiştir]

Pektaş, H. 1989. "Ülkemizde pek tanınmayan bir sanat dalı: Exlibris." *Milliyet Sanat Dergisi* 220:42–44.

Pektaş, H. 1995. "Exlibris." *Fotoğraf Dünyası* 1:2.

Pektaş, H. 1997. *Ex Libris*. Yapı Kredi Yayınları.

Pektaş, H. 2002. "Exlibris." *Fotoğrafya* 3. Çevrimiçi elektronik adres: http://www.fotografya.gen.tr/issue-3/exlibris.html [28 Mayıs 2025 tarihinde erişildi]

Pektaş, H. 2003. *Exlibris.* Ankara: Ankara Exlibris Derneği, AED Yayınları.

Pektaş, H. 2003. "İşlevsel Bir Kimlik, Estetik Bir İmza... Exlibris Kitaplara Hayat Verirken." Şafak Taş ile yapılan söyleşi. *Akademist* 6:51-57.

Severin, M. F. 1949. *Making a bookplate*. Studio.

Severin, M. F., & Reid, A. 1972. *Engraving bookplates: European Ex Libris 1950–1970*. Private Libraries Association.

Shiklev, S. 1971. "Ex Libris." Sofia, National Library & quot;St.St.Cyril and Methodius", 160p., illustrated, total print 800 copies) Çevrimiçi elektronik adres: http://www.4exlibrisbg.com/en/history.html [29 Mart 2006'da erişildi 28 Mayıs 2025'te erişilemedi]

Wolf, S. 1985. *Exlibris: 1000 Beispiele aus fünf Jahrhunderten*. Verlag F. Bruckmann KG, Novum Press.